

AHISKALI TÜRKLER VE KÜLTÜRLERİ

İrade YÜZBEY

ÖZET

Ahıska, Gürcistan'ın güneybatısında Türkiye sınırında bulunan bölgedir. Gürcü kaynaklarında Meskhetiya olarak adı geçen bu coğrafya Türklerin çok eski yerleşim merkezidir. Dede Korkut Hikayeleri'nde Ak Saka olarak anılan Ahıska'dan, Evliya Çelebi'nin Seyahatname eserinde de söz edilmektedir.

Bu çalışmada Ahıska'dan sürgün edilerek farklı coğrafyalarda yaşamaya zorlanan Türkler, kültürleri ve yıllardır bitmeyen yolculuklarından bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahıska, Ak Saka, sürgün

MESKHETIAN TURKS AND THEIR CULTURE

ABSTRACT

Meskheta, the region in the southwest of Georgia, is in the border of Turkey. It is the centre of the ancient settlement of the Turks which was mentioned in the Georgian sources. Ak Saka who was mentioned as a Akhaltsikhe in the tales of Dede Korkut was brought up in the travelbook of Evliya Çelebi as well.

In this work it will be mentioned about the Turks, their culture who were exiled from Meskheta and compelled to live in different geographies and about their lasting travelling.

Key Words: Akhaltsikhe, Ak Saka, exile

Giriş

Ahıskalı Türklerin tarihi, etnik kimliği, dili, sosyal yapıları yeterince araştırılmamıştır. Son dönemlerde yapılan bazı bilimsel çalışmalar bu toplumla ilgili yıllardır Avrupa ve Rusya'da ortaya atılan tezleri çürütmek için yeterli sayıda değildir. Ahıskalı Türkler kimdir ve neden bu isimle tanımlanıyorlar? Bu Türk kavminin 16. yüzyıldan önce Gürcistan sınırları içerisine yerleştiği hakkında görüşler vardır. Kendilerini o bölgede 'yerli' olarak gören Ahıskalı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

Türkler geçmişten günümüze değin değişik adlarla tanımlanmışlar. İ. Rafatov Meshetiya i Meshi (Meshetiya ve Meshler) adlı çalışmasında N. Marr'ın görüşlerine dayanarak şöyle yazmaktadır: 'Eski Mısır'da ve Mezopotamya'da onları 'Meshler', 'Mosohlar' veya 'Moshlar... diye adlandırmışlar. Onlar güçleri ve gelişmiş kültürleriyle biliniyorlardı.' (Rafatov, 1996;5) Yine N. Marrın görüşlerini esas alan Rafatov, Ahıskalı veya Mesheti Türklerinin ayrı bir dili olduğunu, hatta Bibliya'nın Gürcüceye Mesh dilinden aktarıldığı görüşüne katılıyor. (Rafatov, 1996;8) Profesör Doktor Fahrettin Kırzioğlu ise onlarca tarihsel belgeye dayanarak bu ve benzeri tezlerle örtüşmeyen çok farklı görüşler ortaya atıyor. F. Kırzioğlu Ahıska bölgesinin eski bir Atabek Yurdu olduğunu ve burada yaşayan halkın çoğunun sarışın Kuman-Kıpçak tipinde olup çok zengin halk edebiyatı ve folklor geleneğini yaşattıkları, 'Osmanlı Türkü' şuurunda oluşlarının... bazı görüşlere bir nevi cevap olduğu kanısındadır. (Kırzioğlu 1992; 11.)

Belgelerden de anlaşıldığı gibi, tarih boyunca Kafkaslar birçok kavmin geçiş noktası olmuştur. Ahıska bölgesi de farklı dönemlerde Saka, Hun, Bulgar, Hazar... Türklerinin hakimiyet kurdukları yer olmuştur. Bu bölgeye akın eden kavimler içerisinde en kalıcı olanları Kıpçaklardır. M.Ö 8. yüzyıllarda Kuzey Kafkasya'dan güneye büyük bir göç dalgası başlamış, Kırzioğlunun da yazdığı gibi, İlk Kıpçaklar Yukarı-Kür ve Çoruk boylarına yerleşmiş, 12. yüzyılda ise yine Yukarı-Kür ve Çoruk bölgesine yerleşen Son Kıpçaklar burada 'Sa-Atabago/ Atabek-Yurdu Hükümeti'ni kurmuşlar.(Kırzioğlu,1992;10.) Dede Korkut'ta Ak Saka Kalesi'nden ve Oğuz boylarının Kıpçaklarla yaptıkları mücadeleden sık sık söz edilmektedir. ' Meğer Açık Tatyın Kalesi'nden, Ak Saka Kalesi'nden kafirin casusu var idi. Bunları görüp teküre geldi,der: Hay ne oturuyorsun, köpeğini havlatmayan, kendini miyavlatmayan alplar başı Kazan oğlancığı ile sarhoş olub yatıyorlar dedi.' (Ergin,2003;93) Ahıska ağzı da Dede Korkut'ta kullanılan Oğuz Türkçesine yakın bir dildir.

Rus Çarlık dönemi Ansiklopedilerinde Eski Atabek yurdu halkının 'Müslüman-Gürcü' olarak nitelendirilmesine karşı çıkan Kırzioğlu bu kavmin, Gürcü vakanüvislerince daha İskender zamanında, yani M.Ö 4. asırda Kür nehri boyunda Buntürki ve Kıpçak ismiyle gelip yerleştiklerine dair bir rivayet nakledildiğini ve Kıpçaklar'ın da o kadar eski dönemde varlığının imkan dahilinde olduğu görüşüne katılıyor. (Kırzioğlu, 1992;33) Ahıska Türkleri de bu bölgeye yerleşen Kıpçak boylarının bir koludur. Bugün de bazı kaynaklarca 'Mesheti', ' Gürcüoğlu', ' Gürcüden dönme', ' Türkleşmiş Gürcü', 'Gürcüleşmiş Türk', 'Gürcüleşmiş Mesh', 'Müslüman Gürcü' olarak tanımlanan Ahıskalı Türklerin kullandıkları dil fazla araştırılmadığından, bu eski Türk kavminin Gürcü kökenli

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

olduğu ve Türkçeyi Osmanlı Döneminde birincil dil olarak kabul ettikleri, kullandıkları dilde ilişkiye bağlı bir karmaşa olduğu ve benzeri tezler ne yazık ki geçerliliğini kaybetmemiştir. Ahıska Türklerinin sosyal yapılarının, gelenek ve göreneklerinin Gürcü kimliğiyle uzaktan yakından hiçbir bağı yoktur. Ana dili Gürcüce olan Ahıska Türkü de yoktur. Mesket, Mesheti ve Ahıskalı tanımlamaları coğrafyasal bir adlandırmadır. Bu toplumun dilinde Gürcü unsurları az sayıdadır. Kaşgarlı Mahmud'un Divanü Lugati't Türk adlı eserindeki bazı sözcüklerin aynı anlamda ve neredeyse aynı biçimde bugün de Ahıska söz varlığında yer alması onların etnik kimliğine tutulan aynadır. Bunu şu örneklerde görebiliriz:

Divanü Lugati-t Türk	Ahıska Ağzı
Boguz	Boğuz
Bürçek	Bürçek
Çiçalag	Çeçala
Egsük	Egsük
Etmek	Etmek
Anda(orada)	Anda(orada)
Munda(burada)	Munda(burada)
Bağırsuq	Boğarsuq

Ahıskalı Türkler sadece etnik kökenleri, tarihleri gelenekleri, yaşam biçimleri ve kullandıkları Türkçeyle değil; karşı karşıya kaldıkları sorunlarla daha çok dikkat çekmişlerdir. Bugün farklı coğrafyalara 'sepelenen' ve yukarıda da anlatıldığı gibi, değişik adlarla tanımlanan bu toplum, yıllarca kimlik mücadelesi vermiştir. Kendilerini 'dışlanmış' olarak da gören Ahıskalı Türkler halen çözüm arayışı içindeler. Doğu Anadolu ağızlarına yakın bir Türkçeyle konuşan, kendini Osmanlı Türkü olarak tanımlayan ve sosyal hayatlarında Türk kültürü baskın olan bu toplum, Gürcüoğulları gibi birtakım yakıştırmaları hiçbir zaman kabullenmemiştir. 1921 yılında Moskova Antlaşması ile Gürcistan'a bağlanan Ahıska'da yaşayan Türkler için yaşam daha da zorlaşmıştır. Başlangıçta uygulanan etnik, dini ve kültürel baskılara zamanla siyasi baskılar da eklenmiştir. Nüfus cüzdanlarına uyruğu 'Türk' yazılan Ahıskalı Türklerden Gürcü asıllı oldukları düşüncesi aşılana çalışılmış, bu da yetmezmiş gibi Tamaradze, Papaladze, Koçadze, Zeladze, Svanidze... gibi Gürcü soyadlarını kullanmak zorunda bırakılmışlardır. Tüm yaşadıklarına karşın etnik değerlerinden ödün vermemeye çaba gösteren Ahıskalı Türkler için İkinci Dünya Savaşı yeni ve acımasız bir dönem olmuştur. Eşleri, kardeşleri, yakınları... 'HER ŞEY VATAN İÇİN' çağrısına koşan Ahıskalı Türkler kapalı kapılar ardında nelerin döndüğünden habersizdiler. 1944 yılında alınan 'gizli' bir kararla, vagonlara doldurularak çok uzak coğrafyaya sürgün edilen binlerce

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

kişi bu insanlık dışı muameleyi hak edecek hangi suçu işlediğini bilmiyordu. Orta Asya'nın ağır coğrafi koşullarına alışmak onlar için kolay olmadı. Yanlarına sadece üç günlük yiyecek almalarına izin verilen Ahıskalılardan hasta ve yaşlı olanları uzun süren bu ağır yolculuğa fazla direnemediler. Yolda yakınlarını kaybeden Ahıskalı Türkler varacakları son durağı merak ediyorlardı. Çünkü eski SSCB'de yaşayan bazı halklar gibi onlar da totaliter rejim tarafından 'vatana ihanet'le suçlanmış ve geri dönüş yolları kapatılmıştı. Orta Asya'nın kendileri için son durak olmadığını ise yıllar sonra fark ettiler...

Savaş bittikten sonra vatana göğüsleri madalyalarla dolu dönen Ahıskalıları bırakıp gittiklerinin yerinde harabe köyleri buldular. Uzun uğraştan sonra yakınlarının yerini öğrenen 'gaziler', Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'ın yolunu tuttular. Buhara, Bişkek, Semerkant, Alma-Ata, Fergana gibi şehirlere ve çevresine yerleşen Ahıskalı Türkler ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılıkla uğraştılar. Orta Asya'nın farklı doğal şartları onları çok zorladı. Maddi ve manevi kayba uğrayan, asimile olma korkusuyla karşı karşıya kalan bu toplum kendi tabirince 'bizim şennik' diye tanımladığı Ahıskalılarla bir arada yaşamayı tercih etti. Zamanla yeni hayata zor da olsa alışan Ahıskalıları ana vatandan beraberlerinde götürdükleri gelenek ve göreneklerinden ödün vermemeye caba gösterdiler. Farklı Orta Asya kültürü içerisinde kendi kültürlerini yaşatmaya çalıştılar. Zamanla az da olsa kültür etkileşimleri oldu. Kazakistan'a yerleşen Türklerin diline Rusça sözcükler girmeye başladı. Evlerde geleneksel Kazak yemekleri pişirildi. Özbekistan'daki Ahıskalıların giyim kuşamında farklılık oldu. Tabii ki sürgün edilen ilk kuşak için tüm bunlar pek fazla söylenemez. İkinci ve daha sonra gelen kuşağın ise almış olduğu Rusça eğitimden ve bulunduğu ortamdan etkilenmemesi imkansızdı. Yakın ve uzak akrabalarına, 'yerlilerine' kız alıp veren, bu çizginin dışına çıkmamaya özen gösteren Ahıskalı Türkleri asimile olma ve sürgün korkusu hiçbir zaman terk etmedi. Kafkasyalı ve Anadolu olmanın etkisi onların yerli Türk halklarıyla entegrasyonunu engellemiştir. Bundan dolayı olsa gerek, Ahıskalı Türklerde bir içe kapanma vardır ve halen de bu içe kapanmadan kurtulamadılar. Belki de bu yüzdendir ki, 'eke' ve 'apa' diye seslendikleri aile büyükleri onları bir arada tutmaya çalışıyorlardı. Kalabalık (en az on kişilik) aile biçiminde yaşayan Ahıska Türkleri bu geleneklerini halen de sürdürüyorlar.

1950'li yıllarda sürgünle cezalandırılan halklara uygulanan sıkı rejime son verildi. Rejim kurbanı tüm topluluklara vatana dönüş izni verildi. Bu 'ferman' Ahıskalı Türkler için geçersizdi. Onlar Ahıska, Adigön, Ahılkelek, Azgur, Aspindza... dışında istedikleri bölgeye yerleşe bilirdiler. Böylece, Özbekistan'dan Azerbaycan'a göçler

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

başladı. Kendilerine ayrılan yerleşim merkezlerine alışmak pek zor olmasa da uzun yolculukların vermiş olduğu sıkıntı, yeniden toparlanma ve ev bark sahibi olma kaygısı onlarda tedirginlik yaratmıştı. Çalışmayı çok seven Ahıskalılar yeni vatanlarında da toprağa sarıldılar. Tarım vazgeçemedikleri uğraşlarıydı. Gelenek ve göreneklere bu topraklarda da sahip çıkıldı.

Özbekistan'da bıraktıkları yakınlarıysa onlar kadar şanslı değillerdi. 1989 yılında Fergana alevlere teslim oldu. Sataşmaların yerini kin ve nefret almıştı; Ahıskalı Türkler artık burada da istenmiyorlardı. İkinci sürgün de birinciden farklı değildi. Bu sefer de maddi ve manevi kayıpları vardı. Onlarca insan vahşice öldürülmüş, sağ kalanlarınsa ruh sağlığı bozulmuştu. Uçaklarla Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan, Azerbaycan ve Rusya'ya taşınan Ahıskalılar için bu şoku atlatmak kolay olmadı. Defalarca kovulmak, yurt değiştirmek, başkalarının verdiği kararlara boyun eğmek mecburiyeti hiçbir toplumun altından kolaylıkla kalkamayacağı bir şeydir. Fergana olaylarını sosyal sorunlarla bağdaştıranlar da vardı. Bozulan ekonomi, işsizlik, toplumsal yozlaşma, derebeyi anlayışı, göçmenlere karşı alevlenen ön yargı ve en önemlisi ahlaki değerlerin hiçe sayılması gibi nedenler suçsuz bir halkı linç etmek için geçerli neden sayılmamalıydı.

Yaşanan tüm haksızlıklara karşın, Yeşil Ahıska'ya dönecekleri umudunu kaybetmeyen bu toplumun yaşadığı en korkunç olay 1992 yılındaki Hocalı katliamı oldu. Bu sefer de çok acı kayıplar verildi. Tam da bir yuvaya ısındık derken, tekrar yollara düştü. Kuzey Kafkasya, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Krasnodar... Eski Sovyetlerin politik açıdan karmaşık, etnik olayların patlamaya hazır bir volkan gibi beklediği bu bölgeler onlar için ne kadar güvenilir olabilirdi? Kendileri bunun farkındaydılar. Fakat yine de hayata tutunmak zorundaydılar. Bu coğrafyalarda da ağırlıklı olarak tarımla uğraştılar.

1992 yılında Rusya'ya yerleştirilen yüzden fazla Ahıskalı aileye Türkiye'de iskan izni verildi. Ağırlıklı olarak Iğdır ve çevresine yerleştirilen Ahıskalıların vatana dönme umutları artmıştı. Türk devletinin de aracılığıyla bu sorunun çözüleceğine inanıyorlardı ve halen bu inançlarını kaybetmemişler.

2000'li yıllar Ukrayna ve Krasnodar'da yaşayan Türkler için hiç de iyi başlamadı. Krasnodar'da oturma izni verilmeyen Ahıskalı Türklere uygulanan baskılar gün geçtikçe artıyordu. Bu sefer devreye Amerika girdi. Amerikan hükümetinin almış olduğu bir kararla Krasnodar bölgesinden onlarca aileye Amerika yolu göründü. Bu seferki adresleri Pensilvanya, Florida, Filadelfiya... oldu. Gürcistan'da başlayan yolculuk Orta Asya, Kafkasya, Rusya, Türkiye

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

ve Amerika'ya kadar uzadı. Bazı Ahıskalı aileler binlerce kilometrelik yolun serüvenini aynı çatı altındaki tabloda yaşıyorlar: Baba Gürcistan doğumlu, oğul Özbekistan doğumlu, torunlar Azerbaycan, Ukrayna doğumlu, torunun çocuğusa Türkiye doğumlu... Amerika'yı da eklersek, bu acı tablo başka söze gerek bırakmıyor. 1829 yılından itibaren süregelen göç serüveninin ne zaman ve nerede son bulacağı ise merak konusudur.

AHISKA KÜLTÜRÜ

Aile ve Gelenekler

Diğer Türk toplumlarında olduğu gibi, Ahıska aile kültüründe de geçmişten günümüze süregelen gelenekler; bir başka deyişle yazılmayan kurallar vardır. Bu kuralları toplum kendi belirlemiş ve kuşaktan kuşağa aktarmıştır. Ahıska ailesi ataerkil yapıya sahiptir. Kadına da söz hakkı tanınır, fakat son sözü ailenin reisi erkek söyler. Kalabalık ailelerde yaşça büyük olan erkeğin sözü geçerlidir. Onun izni olmadan veya ona danışılmadan hiçbir iş yapılmaz, hiçbir şeye karar verilmez. Oğul torun sahibi olmuş olsa bile evde babasının koyduğu kurallar geçerlidir. Aile içerisinde yaşa ve cinsiyete göre iş dağılımı yapılır. Kimi zaman yaşlı, genç; bayan veya erkek farkı gözetmeden ortaklaşa yapılan işler de vardır. Ahıska ailesinde büyüklere karşı saygılı olmak çok önemlidir. Bu anlayış da farklıdır: Oğul evlendikten sonra anne ve babasıyla aynı evi paylaşıyorsa (genellikle böyledir) onlar uyumadan uyumaz. Büyüklerin yanında bacak bacak üstüne atılmaz, sigara veya içki içilmez. Onlar içeriye girdikleri zaman ayağa kalkılır. Masanın baş köşesinde erkek oturur, ilk önce ona yemek çıkarılır. O, yemeğe başlamadan kimse elini sofraya uzatmaz. Aynı hiyerarşi kadınlar için de geçerlidir: Evde hangi yemeğin pişeceğine kayınvalide karar verir. Uygulamayı ise 'el kıızı' olarak da tabir edilen gelin yapar. Çok yaygın olmasa da bazı ailelerde gelin kaynatasının ayaklarını yıkar. Azerbaycan'da, özellikle kırsal kesimlerde yaşayan bazı toplumlarda aynı gelenek sürdürülmektedir.

Aile büyükleri vefat ettikten sonra evin ilk (erkek) çocuğu söz sahibi olur. Amcaya baba gözüyle bakılır. Bu sefer de ona danışılmadan karar alınmaz. Büyük eltinin de konumu farklıdır. Sadece bayanlar değil, ailenin yaşça küçük olan diğer erkekleri de onu önemser ve sayarlar. Son döneme kadar yeni doğan bebeğin ismini aile büyükleri koyardı. Günümüzde bu gelenek pek yaygın değildir. Gençlere bu konuda söz hakkı tanınmıştır. Ahıskalı Türklerin değişmeyen bazı kuralları vardır. Yeni gelin büyüklerle, özellikle de

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

erkeklerle konuşmaz. Yaşça büyük olan akrabalarla da konuşulmaz. ‘Gelinluh etmah’ olarak tabir edilen bu davranış biçimi kişilerin konumu, kültürel bakış açısı, yetiştiği ortam ne olursa olsun uyulması gereken en önemli kurallardandır. Bu eylem bazen yıllarca uygulanır. Aile büyükleri izin verdikten sonra gelin onlarla sözlü iletişim kurmaya başlar. Karşılığında ‘yüz görümlüğü’ denen hediye verilir. Aile büyüklerine ve değer verilen yakınlarla karşı uygulanan bir diğer eylem de ‘temenni almak’tır. ‘Taza’ gelin ellerini çapraz biçimde göğsüne koyarak başını eğer ve el öper.

1. Akrabalık adları

Aba – anne
Ata, baba – baba
Apa – anne ve kendinden yaşça büyük bayanlar için kullanılır
Emi – amca
Ağa emi - amca
Bibi – hala
Hala - teyze
Paşa hanım – amcanın eşi
Paşa abla – elti
Cici – amca veya dayının eşi
Eke – büyük erkek kardeş
Dada – büyük erkek kardeş
Oğulcan – erkek ve kız çocuklarına hitaben söylenir
Düngür – dünür
Görüm – görümce
Şennik – kendi toplumundan olan kimse

2. Kişi adları

Yaşanan göçler Ahıska kişi adlarına da yansımıştır. Zamanla nüfus cüzdanlarına buldukları coğrafyalara özgü adlar da eklenmiştir.

2.1 Kız çocuklarına verilen adlar

Gülçin	Satut	Menevşe	Larisa
Gemer	Fatma	Zöhre	Zarema
Edelet	Şeker	Cemile	Aida
Tütye	Aytgöl	Leyla	Sveta
Yıldız	Sultanat	Çiçek	Hande

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

Ehtu	Çülçöhre	Sevda	Naz
Aslı	Banı	Züleyha	Sibel

2.2 Erkek adları

Mehralı	Mühibbi	Binalı	Alimcan	Ruslan
Mikayıl	Mürsel	Cumalı	Telman	Roman
Murtuz	İspendi	Gasımcı	Rövşen	Orhan

2.3 Lakaplar

Lakaplarda kişilerin dış görünümü, sergiledikleri tavırlar, takıntılar ve diğer özellikler esas alınmıştır.

Tsatsi (eğri) Nuri	Geçi Melike	Kara Ferhad
Abuş Adil	Tozi Ellez	Tatar Ellez
Koko Fahrettin	Sıçan Behti	Kukura Abdulla
Yapon Neriman	Petruşka İsoğ	Cin Musto
Mongol Mislim	Tipi Kerim	Kırmızı Casım
Tatara Kazım	Buyuhli Binalı	Şeytan Tahir

Kişileri doğdukları köyün ismiyle veya soyuyla bağdaştırma geleneği diğer Türk kavimlerinde olduğu gibi Ahıska Türklerinde de halen geçerliliğini korumaktadır.

Kurkelli Teyfur	Adigönli Adilcan	Demürcüler
Azğurlı Fikriye	Uravelli Livaza	Maçolar
Tsinibanlı Menevşe	Kikinetli Tüfen	Kutallar

3. Giyim kuşam adları

Urba - giysi
Çoha şalvarı – koyun yününden erkekler için yapılan dokuma şalvar
Gatha – altın dizilen gelin başlığı
Papag – erkek şapkası
Doppi – bayan şapkası
Tafşal – şal
Ehram – çadra
Gölmek veya cangölmeği – gecelik
Kaftan – elbise
Peştamal – önlük

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

Zubun – içerisine pamuk veya yün koyularak dikilen erkek yeleş

Gelif – erkek pantolonu

Arhaluh - yelek

Çaruh – ayakkabı

Çivek – ayakkabı

Mintan – gömlek

Yağlık – leçek

4. Renk adları

Yeşil	Kızılcah rengi	Toprah rengi	Al
Mavi	Fişne rengi	Siçan rengi	Boz
Siyah	Gül rengi	Altun rengi	Narinci

En yaygın kullanılan renkler yeşil, mavi ve siyahtır.

5. Yemek adları

Ahıska mutfağında hamur işlerine ve hamur yemeklerine ağırlık verilmektedir. Buldukları her coğrafyanın yemek kültüründen etkilenmişlerdir. Yemek adları bunun bariz göstergesidir.

Haçapur	Tohaç	Getmer
Cadı	Kikil	Peraşki
Lağman	Bazlama	Tutmaç
Beşparmak	Kete	Hinkal

6. Meyve ve sebze adları

Çançur – siyah erik	Lazut – mısır
Sarı erik – kayısı	Kondar – çörek otu
Pörçükli – havuç	Kinzi – kişniş
Carhala – pancar	Çörek otu – dereotu
Pati – mısır tanesi	Pimpile - biber
Tsismat - tere	Pamidor - domates
Kartopi – patates	Hiyar – salatalık

7. Aylara verilen adlar

Ay adlarında da halk kendi yaratıcılığını kullanmış ve bazı ayları onların özelliklerine ve mevsim olaylarına göre isimlendirmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

Zemheri – ocak	Orağ – temmuz
Gücük – şubat	Harman– ağustos
Mart	Böğrüm– eylül
Abrel – nisan	Şarab– ekim
May	Koç– kasım
Kirez – haziran	Karakış– aralık

8. İnançlar ve gelenekler

Yanan odunun üzerine su dökülmez.

Akşamleyin ev dışarıya değil, ocağa doğru süpürülür ki, bereketi gitmesin.

Kesilen tırnak yere değil, ateşe atılır.

Kurban eti kediye, köpeğe verilmez; suyu temiz bir yere dökülür.

Kırk günlük bebek olan eve et getirilmez. Çünkü bebeğin boynu tutmaz.

Nazar değmemesi için evin giriş kapısına göz dikenini veya üzerlik asılır.

Yere düşen bir tahıl tanesi belki rızık ondadır diyerekten alınır.

Ekmek tek elle kesilmez.

Yılbaşında eve ilk gelenin oturduğu yere tahıl, şeker dökülür ve sınıılır; yıl bereketli geçerse o kişi uğurludur demektir.

Yeni doğan bebeği kötü gözlerden korumak için alınca kömür sürülür.

Al karısından ve kötülüklerden korunmak için yakaya iğne takılır.

Akşam ezanından sonra evden tuz verilmez.

Hava karardıktan sonra birine süt verilirse kibrit yakılır ve içine atılır.

Nazardan korunmak için üzerlik yakılır ve dumanı evin içine verilir. Külü de temiz bir yere dökülür.

Yolda birisi omzunun üzerinden bakarsa nazarı değer.

Köpek uluması ve baykuş ötmesi hayır sayılmaz. O evden cenaze çıkar.

Yeni doğum yapan annenin ve bebeğinin yatağına demir, bıçak ve ekme konur.

Bebeği süttten doymadan keser ve tekrar emdirirsen gözü keskin olur, herkese nazar değerdir.

Hamileyken aşerdiğin bir şeyi yemezsen bebeğin sakat doğar.

Kırk tane taşa veya anahtara dua okunur, suda kaynatılır, bebek ve anne bu suyla yıkanır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

İlk dişini çıkaran bebeğin başından patlamış mısır dökülür.

Bebek doğduktan kırk gün sonra merasim yapılır. Her şeyin eksiksiz olmasına dikkat edilir. Nine ve dede bebeğin ilk kez konacağı beşiğin etrafına çocuklarını topluyorlar. Onlara evde hazırlanan tatlılardan dağıtılır. hediye verilir. Çocuğun ileride daha güçlü olması için onu beşiğine erkek çocuğu götürür.

Nişan günü erkekler kibrit yakar, gelinin avucuna koyar. Gelinin kibriti atması saygısızlık olarak algılanır.

Ekşi hamur balla karıştırılır ve gelinin eline sürülür ki, bereketli olsun.

Pamuk sütle ıslatılır ve gelinin başına konur ki, geldiği eve bereket getirsin.

Tatlı dilli olması için bacadan gelinin başına şeker dökülür. Gelinin başındaki tacı alan kaynana üzerine oturur.

Cenaze çıkan evde üç gün et pişmez.

Ölen kişinin çamaşırları üç gün sonra yıkanır ve suyu temiz bir yere dökülür.

9. Bayramlar

Müslüman Sünni inancına sahip Ahıskalı Türkler Ramazan ve Kurban Bayramlarına çok önem verirler. Bayram namazlarından sonra ilk iş olarak yaşlılar ziyaret edilir. Bu ziyaretler sadece akrabalara yapılmaz. Hiçbir yaşlı veya hasta unutulmaz. Ahıskalı Türkler buldukları her coğrafyada bu geleneğe sadık kalmışlar. Belki de yaşanan göçler, ayrılıklar bu insanları birbirine bu kadar bağlı kılmıştır. Bayram öncesinden hazırlıklar yapılır. Pişirilen hamur işleri masaya veya aynı işlevi gören 'feşhun'un üzerine dizilir, gelen misafirlere ikram edilir.

Ocak ayının 13'de 'Tazayıl' kutlanır. Eğlenceler dizenlenir, çocuklara hediyeler dağıtılır.

Nevruz Bayramı bu toplum tarafından pek coşkuyla kutlanmaz. Nevruz, 'Ecem' diye tanımladıkları Azerilere özgü bayrammış gibi algılanır. Oysaki Orta Asya'da ve Kafkasya'da yaşayan Türkler bu günü toprağın uyanışı , baharın gelişi olarak kutluyorlar.

Ahıska folkloru

Ahıskalı Türklerin edebiyat dili halen oluşmamıştır. Az sayıda masal ve rivayetler vardır. Onlar da yazıya geçirilmemiştir ve neredeyse unutulmak üzereler. Belli yaşın üzerindeki kişiler halk edebiyatı ürünlerinden haberdarlar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

1.1 Rivayet

Bir gelin başını yahanmış de daraneyirmiş. Birden içerü gayni girmiş. Neki gayni gendşnş başuaçih gördi diye gelin Allaha yarvalmış ki, Allahım ne olursin beni guş et. Gaynım saçımı gördi. Allah da onun sesini duyeyir, o da guş olub uçeyir. A şindi gene o guş vardır. Hep emziremediği çocuğuna sesleneyir:

Yusuf, Yusuf gel seni emdüreyim,
Yusuf, Yusuf gel seni emdüreyim.

1.2 Masal

Bir var imiş, bir yoğ imiş. İşliyanın garni toğ imiş. Bir adamın üç gızı var imiş. Bunnara ögey ana geleyir. Deyer ki, bu kızları yoğ et buradan. Adam da götürüyor bir guyi açeyir de üçünü de oriye goyeyir. Gızlar parmağınen açeyiller ve bir padişahın evine rast geleyiller. Baheyiller ki, ahurda atlara arpa tökinmiş yiyeller. Biri gedeyir arpadan götürüyor yiyeler. Bir gün biri gedeyir, bir gün bahşasi gedeyir. Padişah atların zayıfladığını görüyor, sebebini soruyor. Atlara bahan deyer ki, haşti vezir onda tureyor, gedsün garaullah etsün. Vezir baheyir ki, bir gız geldi arpayı aleyir. Sen ne edeyirsün diye soruyor. Gız da acuhdim götürürün diyeyir. Get onnari de çağur gelsünner diyeyir. Öteki gızlar da geleyiler. Böyigine soruyor ki, sen ne iş yapa bilürsün. Büyük gız diyeyir ki, ben ele yemek yaparum ki, padişahın esgeri mesgeri doyar, yarisi de galar. İkinci gıza da soruyor ki, sen ne iş yaparsun. O da deyer ki, şal tohurum, kilim tohurum, sanatım vardır. Oni vezire vereyiller. Küçük gız çoh güzel imiş oni padişah aleyir, soruyor ki, sen ne yaparsun. Ben iki tene altın kekilli çocuk toğarım, diyor. Geleyir gedeyir zaman götürüyor bunnari yahayeyiller, pakliyeller, temüz giydüreyiller. Böyüğüne deyeler ki, yemeği yap da esgeri doyuracauh. Ben yapamam diyor. Aldı garuluğa daha nereye yapacauh. Sora öbürkine diyor ki, şindi tohi şali ki, saracauh. O da bacısının söyledüğünü tekralliyor. Üçüncüsü de ikicannudir. Deyer ki, şimdi altın kekilli çocukları toğarım da padişahın ey garisi olurum. Garinin vahti geleyir, gari toğeyir. Ebe nene gudyanmış. Haşa sizden, haşa hürmetize piti maniklerini götürüyor de garinin yanına buraheyir, altın kekilli çocukları bir yaşike çaheyir suya buraheyir. Okı de çocuklar gedeyir gedeyir bir tene neneynen dede degirmançıymişler, çocukları de yoğ imiş onların oraya ulaşeyyiller. Neneynen dede bunnari alıb baheyyiller. Bu yanda da gudyan nene piti maniklerini padişaha götürüyor ki, garin bunnari toğdı. Haşa sizden, haşa hürmetize, padişah bir ithana yapeyir, garsını oriye bağliyor. Ben altın kekilli çocuklar toğacahdum ne oldı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

bene diye içlenen gari Allaha yarvaleyir: Ey Allah benim yolimi aç, yer yüzini aç ki, çocuklarım nereye getti. Çocuklar böyiyeller edeyiller; neneynen dede birini evereyir. Gelin getürecah, gız oğlana senin anan baban kimdir diye soreyir. Oğlan da bilmedüğünü söyliyir. Anan baban bulursan ben sana gari olurum diyir. Areyiller areyiller, geleyiller padişahın evine. Baheyiller ki, gapideansi bağlidur. Gelin habar yolliyir ki, padişaha söyleyün buni yahasin, paklasin sedire oturtsin ki, ben içerü gireyim. Demeyiler ki, bu gelinidür. Onun dedüğünü yapeyiller. Gariyi yahayeller, pakliyeller getüreyiller; o ki de o zaman gelin deyer ki, benim gaynanam budür. Ey de görüşeyiller gelininnen, oğlinnen. Sora gedeyir o gudyan neneyi tuteyir padişah da gatırın ayağıne bağliyer . Götür get nereye istersin diyir. Gatır da neneyi nere olsa çırpeyir.

Ya işte onnar yedi içti yer altına geçti. Biz de yer yüzinde gezeyruh.

1..3 Ninniler

Küknarın dali gurusun
Dibine balta vurulsun
Benim balam onda gurunsun
Nenni de balam nenni.

Meşede guzğun, gurd uluşur
Hak işine kim garışur
Benim balam can çekişür
Nenni de balam nenni.

Bebegimi çimdürmişim
Ağ memeden emdürmişim
Beşigine gondirmişim
Nenni de balam nenni.

Bahçada gurdum sallancah
Eline verdüm oyuncah
Balam ne vahit dil açacah
Nenni de balam nenni.

1.4 Halk şiiri

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

Ahıska halk şiirinde ağırlıklı olarak Vatan hasreti ve yurt özlemi konuları işlenmiştir.

Kız gelin bir yandan bağlar bohçayı,
Bir nesil terk edeyir bağı bahçeyi,
Bizim kaderde var ayruluh payı
Meded Allah, meded, sennen bir imdad.

Vagonlar geliyor ardı görünmez,
Nere gedecevuhe hele bilinmez,
Bu kara yazımız heç vahit silinmez
Meded Allah, meded, sennen bir imdad.

Kırdel'in tağında bir tiken biter,
Tikenin dalında bayguşlar öter,
Yağının elinnen misliman yiter
Meded Allah, meded, sennen bir imdad.

Elimnen yurdumnan oldum derbeder,
Hani benim memleketim elim yar?
Bir terefdan atam anam cebr eyler
Bir terefdan sen bükersin belim yar.

Vatan senin şad haberin
Gurbet elde kimnen alem?
Ben bülbülem o güllerin
Hesretini kimnen alem?

Çoh gezdım çoh gördüm gurbet elleri,
Sene benzer vatan görmedim vallah.
Çoh eşittim ben yabancı dilleri,
Sözimi yadlara vermedim, vallah.

Yazan yazdı bize bu kara yazı
Düşdü yüregmize eylenmez sızı
Vurdiler, kırdiler, sürdiler bizi
Gelen yoh giden yoh,yollar ağlasın.

Hayal meyal olmış garşuki tağlar
Bu kara günnerde kim kime ağlar
Sandım yüregümde düzildi tağlar
Gözlerimden ahan seller ağlasın

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

1.5 Maniler

Ağlarım ağlar kimi,
Derdim var dağlar kimi,
Sürüldüm sürgün oldum
Virana bağlar kimi.

Ben bir uzun gemişem
Tuvara yaslanmışem
Degmeyün dolaşmayun
Ben ki sürgün olmuşem.

Garanguş gahmış, nedem
Bağdadi aşmış, nedem
Biz vatannan ayrulduh
Gismetmiz yohmuş , nedem.

Armut dalda dal yerde
Bülbül ötmez her yerde
Felek vurdi ayirdi
Her birimiz bi yerde.

Gögde gögerçin ağlar
Havada Laçın ağlar
Vatan yadıma düşende
Başımda saçım ağlar.

Ay bulutta bulutta
Livorum galdi tutta
Yarım getti gelmedi
Beni goydi umutta.

Çarşıda kilisalar
Kilidini gırsalar
Ya yarımı verseler
Ya boynimi vursalar.

Çıhdim puvar üstine
Bahdim yarın destine
Yarım papağ örtinmiş
Siyah gaşlar üstine.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

Bugün yigirmi gündür
Saçım düğüm düğümdür
Yağma yağmur esme yel
Yarım geleceğ gündür.

Gel tağlardan tağlardan
İnci getir bağlardan
Ele canım isteyir
Şuşadaki yağlardan.

Sabah naziyne gelür
Gül avaziyne gelür
Ağlama deli ceylan
Başa yazılan gelür.

Ah çekdim dilim yandı
Tüpürdüm kilim yandı
Kilime yazuğ oleyir
Ağzımda dilim yandı.

Yazi yazdım yaz idi
Gelemim bayaz idi
İsterdim ki çoh yazam
Müreккеbim az idi.

KAYNAKÇA

- ERGİN, Prof. Dr. Muharrem (2003), Dede Korkut Kitabı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- GUMİLEV, Lev (1967), Drevniye Turki, Nauka, Moskva
- KALAFAT, Yaşar(2002), Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları-1-,Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- KAŞGARLI,MAHMUD (2005), Divanü Lugati-t Türk, Kabcacı Yayınevi,İstanbul
- KAZIMOV,İsmayıl (1999), Ahıska Türklerinin Dili, Elm, Bakı
- KIRZIOĞLU, Prof.Dr. Fahrettin (1992),Yukarı-Kür ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- KIRZIOĞLU, Prof. Dr. Fahrettin (1953), Kars Tarihi, Işıl Matbaası, İstanbul
- JOHANSON, Lars (2002), Türk Dili Haritası Üzerinde Keşifler. Çeviren: NURETTİN Demir- Emine Yılmaz, Grafiker Yayınları,Ankara

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

RAFATOV, İsmail (1996), Meshetiya i Meshi, İlim, Bişkek
ZEYREK, Yunus (2001), Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, Pozitif
Matbaacılık, Ankara.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*